

Л. ГУМИЛОВСКИЙ.

Саpёс
адзylісны

Комі кыга лезан-ін
Сыктывдинкар 1928

Л. Гумілевскіі

САРӦС АҔҔЫЛІСНЫ

Коміӧн лӧсӧдіс Суханов

(Л. Гумилевский. Увидели царя. Перевод на
коми язык Суханова)

Комі ыга лезан-ін

Сыктывдінкар—1928

Типография Коми Госиздата г. Устьысольск

Облит № 328

Тираж 3000

ВОЗКЫВ.

1904-өд да 1905-өд војасө росејјаса ужалыс јөзлы овны вөлі зев сөкыд. Секи, росејјаса сар нуөдліс кос Јапоңіјакөд. Војнанад нөшта-на јона омөлтчис крестаналөн да робочејјаслөн олөмыс. Ужалыс јөзыд сек ез-на гөгөрвопыны кызі перјыны аслыныс бур, лөсыд олөмсө. Најө вөлі мөвпалөны: мунампө сар-дінө да корам сымыс бур олөм. Сіјөпө өз төд міјанлыс шыгјалөмнымөс, гөл луннымөс да сіјөн і тащөм сөкыд міјанлы овныд.

Серт, мі өні төдам-нын, сарыд бур да болыд олөм јөзлы сетны ез окотітлы. Сарыд вөлі лучкіа төдө, кызі олөны ужалыс јөзыд да сылы сіјө-і колө, мед гөл јөзлыс донтөгжык вірнысө пычкыны, унжык барыш бостны.

1905-өд воө јанвар 9-өд лунө (виль-ногөнкө 22-өд лунө) Пітірса ужалыс јөз, јенјасөн, сар чужөмпасјасөн (портретјасөн), зібјывпасјасөн, молітвајас, да „боже, царя храни“ сыліг-тырјі мунісны корны ыжыд „мілөсча“

сарлыг кокні, бур, долыд олөм да вөла. Накөд щөц өтлаасыны маті-гөгөрсә крестана. Муніс сар-дінад уна сурс морт.

Сөмын-тај „ыжыд мілөста“ сарыд налы долыд олөм сөтөм-пыд-діыд сөтіс сөіңөч пу-ла. Сар-дінад локтыг јөзтө, сар щөктөмөн-жө, кутісны лыјлыны салдатјас пішщалјасыг да пулеметјасыг. Сіјө луннас Пітірын 1216 мортөс віісны да 5000 мортөс ранітісны.

Секі вөлігөті ужалыг јөзыд гөгөрвоісны, кызі колө перјыны аслыныс вөласө, долыд да бур олөмсө. Кутісны-нін шуны: „өружјө-өн озыр јөзлыг, сарлыг влагсө мырд-дітөг, огө вермө перјыны бур олөмтө“.

Став россіја-пастаын заводіталісны кы-пөдчавны сарлы паныд ужалыг јөз, мездыг-ны нартітыгјасыг, турмаыг да мукөд доктор-јасыг.

Ужалыг јөзыд оз-на секі вөлі зев котыра овны крестанакөд, да-і ас-костаныс-на өтувт-чөмыс омөл вөлі, сы-вөсна најөс озыр јөзыд сек вермылісны.

Тајө ічөтік вігтас та-јылыс-і гіжө: кызі мунісны сар-дінө да мыј налы „ыжыд мі-лөста“ сарыд сөтіс, кызі „бур“ сарыд ужа-лыг јөз сін-возын пөрі нінөмөз, езнін кут-ны відчысны сылыг „мілөгсө“.

Ізјур-Іван.

Сарӧс адзылісны.

Маті-гӧгӧрса сіктјасын кү-
тіс кывсыны, мыј вӧскресен-
һаӧ, јанвар 9-ӧд лунӧ, Пітірса
(ӧнія Леңінградса) пабрік-заво-
дын ужалыс јӧз лӧсӧдчӧны мун-
ны сар-дінӧ. Мӧдӧны јенјасӧн, ӧб-
разјасӧн, молитва да „боже, царя
храни“ сылӧмӧн, корены кокһӧд
асланыс олӧмлы. Тајӧ лӧсӧдчӧмыс
кывсіс Гостіннопольса креста-

налы. Најö важысан-нын Пітірö
јöv вузавны ветывлісны.

Сөпрон Канавкінлы щöщ лөі
окота сарöс віжöдлыны.

— Неламын віт арöс-нын ты-
рö, Пітірö вольтöм во еща кол-
лі, сöмын сар-багұшкоөс ег-на
адзыв,—шуö Сөпрон бабаыслы
да нылыслы.

Наста, сылөн ныв, зев зіла
кывзö, мам сылөн вугралö.

— Муна-кö артегыскöд сар-
дінад, гашкö менö кажалас,—во-
зö віеталö Сөпрон,—шыасас ме-
дінö, јуалас: коді-нö, кытыс те?
Кыті-мыј он сузсы?—сурас бара
віеталан-торјыд.

— Ураднік-јывсыд віеталан-
жö?—јуалö Наста.

— Кыџи-нө ог! Ставсө виста-
ла! Сарыды, поплы-моз вистаси-
гөн, быдтор колө виставны. Гу-
сөн овны, лантөмөн сы-возын оз
ков! Мijanлыс сир-курыд олөмтө
начальствоыд сылы оз виставны,
сы-вөсна мijanлы-і тащөм сөкыд
овнытө. Төдө-кө-өд сар-батущ-
кыд тащөм-өмөј олөмыд вөлі.

— Кущөм-нө, ескө, батө?

— Кущөм? Кокныд, долыд,
быд-ногыс бур олөм. Пітірса
ужалысјасыд сарыд-динө мунас-
ны-да, висталасны сылы сөкыд
олөм-јывыд, сарыд секі лөсөдас
оланногтө мөд-ног. Önia министр-
јастө дај мукөд начальството вөт-
лас, мыјла сылы абу виставлөмас

jöзыслыг омёл олём-живсыд. Вер-
мас-öd сарыд.

— Мiжанлыг-нө урад-нiктö вöт-
лас оз?

Сöпронлөн еерамыс быдсөн
петiс.

— Ставныд тi öткодöе, баба-
ыд—баба-i ем. Сijöс он гөгөрво.
Мiнiстрjассö-кö чөвтaлас, урад-
нiктö оз-нiн кол. Сы-жылыг i
сорнiтныс нiнөм.

Чiгарка гартiг-моз Сöпрон пөв-
мöд жожд-куза бөра-воз мунiс—
важ керкаас жожд плакажасыс ве-
сiг зуртыштiсны, сессa Настa-
дiнö сувтiс.

— Кылан, Настук, ветлы jö-
зыскöд сар-dinaд те. Јарасiм-ку-
мыд-dinö Пiтiрад пыр, вiстав та-

жылые, сїјö тенö велöдас кызї
весаавны јöзыс-дїнö. Сесеа ар-
тегыскöд мунаи щöщ! Јöвтö ина-
ны ме ачым ветла; сы-бöрын,
ештöдча-кö, щöщ јöз - бöреасы
муна.

— Öтнам ме ог лыет—шүö
Наста--Варукöс щöщ нуöда.

— Нуöд, нуöд! Кöрттүјöзыс
подöн мунад-а, сетї сесеа кыз-
урыс Пітірöзид нуасы. Колöм
вонад-тај со ветлім, ен-на вунöд?

— Ег, тöда-на!

— Möдöдчы ииö! Саp-дїнад-
кö матö вескалан, мыјкö јувасы-
кö кутас, лöсыда быдтор вїстав.
Еи пов, сїјö-öд бур, бат-код мї-
јавлы, гөгöрвоас мїјавлыс гөл-
олöмтö.

Кык лун-чөж дөсөдчис Наста
Пітірө мунны, батыс пырөтарө
велөдіс сійөс саркөд сорһитөм-
жылыс. Мыҗ сылы виставны, мыҗ
корны, код-вылө норасны. Пірөс-
вылө сувтөмөн-пө колө сорһитны,
вирөдны повтөг чужөм-банас, сін-
мас.

— Дөсыда-кө висталан, сорһи-
ыд сөлөм-вылас сарыдлы воас-да,
серам-пыр шуө Сөпрон,—бостас
сійө тенө ас-дінас, корсас бур
жөһікөс... Со-өд, Настук, кущө-
ма вермас олөмыд вежсыны!

Наста гөрдөдіс сөмын батыс
кывјасыс, ез куҗ һинөм воча шу-
ны. Дөсөдлө Пітірө мунан көлуҗ.

Вөскресенһаө воҗ асывнас,
јуҗдытөҗыс-на мөдөдчисны Наста

Варуккөд, подөн, көрттүј стан-
теіјаө. Пастасөмаөс, көмасөмаөс
мед-бур көмкот-паккөмнас. Абу-
өд прөстөј гулајтөм могыс петө-
маөс нывјас—сар-дінө мунөны.

Сөпронлөн кумыс, Јарасім,
Пітірын олө вокзал-дінас матын,
Нарвскеј ворота-бердын. Вокзал-
саң нывјас регыдөн-і воісны
Јарасім-ордө. Пітір улічајас јө-
зөн тырөма-һін — дөсөдчөны
мунны сар-двореч-бердө, сы-вөс-
на нывјас весіг Јарасім-ордын
щайсө ез јуны. Јарасімкөд му-
нісны Нарвскеј шоссе (туј)-вылө.
Јөз чукөртчөма вывті уна, нас-
көм-серті дај мукөд-тор-серті
төдчө празніклун. Сувталөмаөс
радөн, вітчысөны образјас вајөм.

Ҥедыр-мыҥі локтісны өбразјас
нуыҥјас. Кущөмкө пөчө ҥетіс ас-кі-
ҥыс өбразсө том мортлы дај шуө:

— На, те, ҥіҥа, воҥын мед
лоан. Візөд-жө бара јона сартө.

Суvtөдіс пісө өбразнас мед-
воҥө, ачыс бокө вешјіс, ҥорҥітө
Јараҥімкөд.

— Отка пі-өд і ем! Ачым
пөрыс-ҥін да ог вермы јөзыдкөд
мунны дај — ҥінјасөј омөҥ, мед
сіјө ме-пыд-ҥі візөдлас сартө. Ен-
жө воҥыҥыс јөткө менчым ҥетінасө.

Наста суvtіс том морт-дінө,
матыҥаҥжык чајтіс візөдлыны
сар-вылө. Мөда-мөдлы шыҥҥму-
ніны, сіјөн і төдмаҥісны.

— Гащкө ҥеревҥаыс - да? —
јуаліс том морт.

— Деревнаыс!

— Мы-нө сарыды көсјан
корны?

Наста нінөм ез шу...

Том морт сорнитөдө воҗо:

— Ми, набрик-заводын уҗа-
лысјас, төдам, мыј мијанлы колө.
Мијан гијөд лөсөдөма сарлы, сені-
ставсө урчитөма. Гијөдсө сетам
вескыда сарыды! Ми корам—мед
оз җескөдны мијанөс набрик-за-
водјасад, мед уҗ - дон сод-
тасны. Зев сөкыд олөмыс мијан
кутис лоны! Сарыд гөгөрвоас,
җерт, щөктас кокнөдјас сетны,
олөмыд і веҗеас.

Тажө сорни-вылө шыасіс ку-
щөмкө төдтөм, вјелөс, муҗөм чу-
жөма, куҗ тушаа морт.

— Ен надейтчы сар-вылад.
Сöмын ужалыс жöз, ас кинас вер-
масны корсны став кокнöдсö.
Сарјасыд сöмын...

Жöзыд ез сетны помавны сор-
нисö, видчиг-тырјі лантöдісны.
Мортыд, сöмын кинас шеныштö-
мөн, шуіс:

— Ветлөј, ветлөј! Петкөдлас
тіјанлы сарыд аессö.

— дерт-öd ветлам!

Луншөркад-гөгөр вөрзöдчис-
ны. Мед-возын нуоны образјас,
сарлыс портретјассö-da; на-бөр-
са став чукөрнас мунöны шап-
катöмөс, уна сурс жöз. Көдкө го-
рöдіс сывны: „Спа-а-а-аси госпо-
дп“—уна сурс жöз öтi морт-моз
щöщ бостеісны сывны. Жужыд

керкајас-кост, көзүд сынödöd,
Пітір кар шөрө каяо моѣтва шы.
Улыч-бокöдыс вöвјас-вылын му-
нöны јöзыскöд політсејскејјас.
Наста том зонлые јуалö:

— Політсејскејјасыс-нö, мы-
ла щöщ мунöны?

— Тајö.öd мы-на, кар нас-
таыс-пö војска сувтöдлöма, мед
лöсыда, зыктöг, костöг сар-dinö
ветлöмыс лöö. Со тај öнтај шы-
асліс, сещöмјасыс, он-і тöдлы,
мыјкö-кыткö зугасны. Görд плаг-
јас-на јешщö лептасны. Лöö наые
відчыены.

Варвара Јарасімкöд неуна
бöрынöс Настаыс. Кылö Наста
Јарасімлыс кыз гölöснас мöлітва
сылöмсö:

— И благослови достояние
твое...

Төв шөр ескө-да, оз-тај На-
сталы көзыдыс төдчы. Муніг-чөж
мөвпаліс кызі буржыка тајө вет-
лөм-јывсыд гортсаыслы віставны.
Мөвпаліс выль-ногса олөм-јылыс.
Віңөдлас—гөгөр зев долыд чужөм-
бана јөз, міча паскөмаөс, шапка-
төмөс сөлөмсаһныс сылөны. Та-
ыс ыжыд празнікыд оз-һін төр.
Вунөма ҫеревһаса гөл јөзлөн
ураһнікјас, гөллуныс, керкајас-
ыс, пемыдлуныс, шуштөм олөмыс.
Вунөма карса ужалысјаслөн
щыгјалөмыс, віслөс челадыс, лун-
вој дугдывтөг ужалөмыс, щөгө-
дөм поре-код заводса начальст-
воыс.

Ыжыд ескөм, сөлөмсөң ескөм
сарлы вөлі јөзлөн.

— Ылын-на?—Јуалө Наста.

— Ковмас-на вослалыштны,—
долыда воча шуіс том морт.

— Регыд Нарвскеј воротаө
воам, адзан то сені салдат-
јасыс.

Наста воҗө віҗөдө. Муныс
јөзлы паныдөн сувтөмаөс рудпас-
көма јөз. Мед-воҗын гөңітө опіт-
сер, мыјкө јона горзө. Наста бер-
гөдчіс бөрө, корсө Варукөс, Јара-
сімөс. Ез-на удіт прамөјжыка
віҗөдлыны- -јөз чепөссөісны бокө,
вөлајас гөңітісны јөз-пөвсас. На-
стаөс јөзыс ас-пөвсас кыскісны
бокө. Јарасім Наста сін-воҗыс
воші, Варук вескалі ортчөн. Вер-

ѣома јѳз куљѳны јѳз-пѳвсѳдыс, ре-
зѳны јѳз кокув лымнас. Кущѳм-
кѳ дѳтѳна муртса уѳітѳс вѳв кок-
увѳыс чѳпѳстѳыны. Настаѳс пов-
ѣѳмысла јѳрмѳг бѳстѳс. Мурт дас-
сајѳыс-кѳмын адзіс том морттѳ,
завѳдѳтлѳс сы-дѳнѳ матѳстѳыны—
ѳз вермы: верѣома јѳзыд кутѳсны
јѳз-пѳвсѳдыд мунны; коѳ-сурѳ на-
лы горзѳны.

— Рѳзбојѳкјас, вірјувѳѳјас!
мыј-нѳ ті керѳад!

Бырны кутѳс јѳзлѳн чужѳм
банјасѳыс долыѳлун, ѳмкоѳасѳм.
Мыјкѳ, шуштѳм кутѳс кѳпѳдчыны
јѳз-пѳвсын. Бара завѳдѳтѳсны сѳв-
ны молѳтва—ыжыд-на надеја сы-
вылѳ јѳзлѳн.

Наста воштіс јөз-пөвсас Варукөс, бара өтлаасіс том морткөд.

— Јона-ө повзын?—јуалө.

— Кызі-нө он повзы! Мыј-нө тајојас уекөдчісны?—кыввізіс На-ста.

— Ез буракө төдны мыјсама јөз.—Том морт лөсыджыка бое-тіс образ, јөзыскөд ыломөн мө-дісны воҙө.

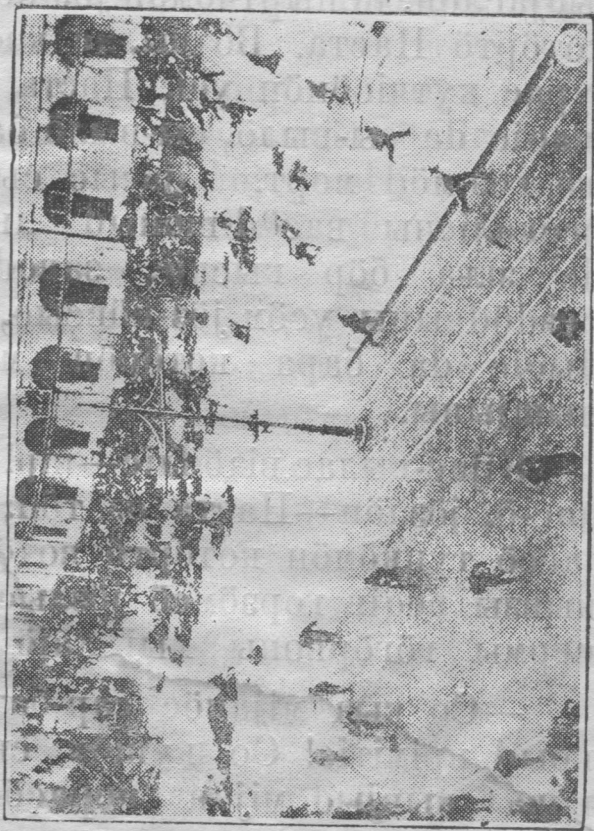
Со і Нарвскеј воротаөз воіс-ны. Ворота кыкнан боксаңыс су-лалөны салдатјас. Наста бара корөө сіннас Варукөс да Јара-сімөс, сы-могы кутіс неуна колт-чыны воҙын муныс јөзсыс. Оз воштысінвоҙыс і том морттө., Кө-нөс-нө Јарасімыс да Варукыс“?

Во́зын муныҗаслы кыліс сал-
датҗаслөн трубаөн ворсөм, бөрын
муныҗас ез кывны. Наста ві-
зөдө во́зө, адзіс салдатҗаслыҗ
ружјөҗас лептөмсө да оз гөгөрво
мыҗ-вөсна штыкҗас чургөдісны
во́зө.

Севса бытө гымыштіс, көнкө
сур-сар муні; Наста сінво́зын
уеі кок-јывеыс төдса том мөртыд,
гөгөр кутісны уеавны јөз. Бара
көнкө саркнтіс, гым-гам муні.

— Мыҗ-нө лоі! Лыҗлөны јөзсө,
лыҗлөны!

Вежсісны јөзлөн чужөм-бан-
җас, келдөдісны, жугылтчісны.
Бытө зев ыҗыд төвныр јөзсө
бергөдіс: Насталы тыдалө сөмын
мышкуҗасы, баҗабөжҗасы пыш-

җыҗаслөн. Копыртчөмөн јөз-бөрса
котөртө Наста. Возвылас кодкө,
јурас кутчисөмөн үсi, Наста мы-
щасiс да сы-вылө, сы-вылө бара-
жө гоз-мөд морт. Кijасыс сылөн
весакалiсны васөд-шоныд лымјө
да зiла бөр кыскiс, заводiтiс
мездөдчыны үсөм јөз-пөвсыс, мез-
дысiс да бара котөрөн мөдiс
пышјыны.

Кijас-вылас виҗөдлiс—вiр! Ас-
лас-ө, јөзлөн—Наста оз төд; сiн-
јассө тупкөмөн котөртө возө, оз
кывзы весiг горзөмсө јөзлыс; оз
вермы гөгөрвоны мыј тајө лоi.

—Со кыз мiјанөс сар-батүш-
коыд прiмiтiс! Со кущөм сылөн
воча кывјыд мiјан норасөмыд-
вылө!

— Вывті бур, тыдалө, міжан сарыд!

Кущөмкө пөрые морт адзіс
Насталыс вірөс кїјассө да шүө:

— Тенө-өмөј раңітісны-жө?

— Ез раңітны, абу менам та-
јө вірыс—јөзлөн!

— Мыј-нө сіз-кө бөрдан?

Наста лантыштіс гора горзө-
мыс, сөмын сїнваыс коңөрөс нөдтө.

— А-а-а том мортыс усі, кущөм
мем сіјө жал, — мыкталіг-тырјі шүө
Наста.

— Кущөм том морт?

— Образөн вөлі мунө том
морт—кодкө шүіс. Віісны сіјөс.

— Віісны тенсыд том зонтө!
Сіјө мыј-на! Віісны, пежјасыд,
міжан сөлөмыс сарөс! Талунсань

сар мiјан ез ло! Сар абу, абу сы-
лы i ескөм!

Сар бырi ужалыс jöz еөлө-
мыс, бырi i Насталөн, бырi сар
ставыслөн. Неважөн-на сы-dinö
еөдөмсаң mödөмаөс вөлі бур коре-
ны. Најөс сар вөтліс штыкјасөн,
пулајасөн, плетјасөн. Онөз ескө
сіјө вөлі-жө jöz сібөдчөмыс мез-
дыө, сөмын ез гөгөрволыны пе-
мыд-ужалыс војтырыд. Ез вөвлы
некор сар-батүшко, вөлі сөмын
звер-сар. Онөз сіјө пін-јассө зе-
бөмөн візіс, талун звер-чужөмсө
петкөдліс ужалыс jözлы матысаң.
Віžөdөj сарлы ескысјас! Віžөdөj
сы-пөмыс бур вітчысјас! Ад-
зылід сарөс!

д0НЫС 10 ур.